

פ ר ו ט ו ק ו ל מ.ס. 1/2

מישיבה ועדה הפנים ואיכות הסביבה, שהחקיימה ביום ו' ו'
בניסן תשל"ד - 29.3.74, בשעה 09.00.
(בתל-אביב, במרכז לשלטון מקומי)

נ ו כ ח י ס - חברי הוועדה:

- י. חמיר - היו"ר
- נ. אליעד
- י. בארי
- א. גיבלבר
- מ. הכהן
- א. ורדיגר
- ב. מואב
- י. שמיר
- ב.צ. קשת

מ ר ז מ נ י ס:

- ח"א א. א. רום - ראש הג"א
- אבנר ישראלי - משרד החינוך והתרבות
- צבי כץ - משרד החינוך והתרבות
- מ. קנטור - נציב המים, משרד החקלאות
- מר רזניק - הממונה על מחוז תל-אביב, משרד הפנים
- א. חיון - הממונה על המחוז, משרד הפנים
- מ. פליישר - משרד הבריאות
- י. הפטמן - משרד הבריאות
- ב. קומפורטי - משרד השיכון
- ג. זיו -
- ע. חרל"פ -
- ז. מליון - מזכיר המרכז לשלטון מקומי
- אלברט לוי - מנכ"ל עמידר
- יצחק כספי - חבר מועצת עיריית תל-אביב
- אליהו שפייזר - " " " "
- ד. טבצ'ניק - עיריית פתח-תקוה
- ד. מלמדוביץ - עיריית רמת-גן
- א. ענבר - רמת גן
- נ. סומף - תל-אביב
- מר בן-דרור -
- ש. ברובנדר - השירות להגנת הסביבה
- אשר גתי - השירות להגנת הסביבה
- עו"ד קנטור -
- גב' רות ביבי - נציגי חושבי רמת גן
- דן שניט -

מזכיר הוועדה: י. ברזני

ר ש מ ה : שולמית פרג

- המשך הדיון במצב המקלטים בארץ - הצעה לסדר היום של ח"כ
י.מ. אברמוביץ.

בסדר-היום: - מטרדי הירקון.

היו"ר י. תמיר: אני פותח את הישיבה, ומקבל בברכה את האורחים.

הנושא הועלה בשבוע שעבר כהצעה לסדר היום ע"י ח"כ אברמוביץ, והדיון החל בסקירה מקיפה. לעניות דעתי, הנושא בוער, ואח המסקנות בענין זה יש להניחן בהקדם האפשרי, וזה גם משום שאיננו יודעים מה עלול לקרות במצב הבטחוני. נשמעו התבטאויות קשות לגבי הטילים שנמצאים בידי האוייב. מכל מקום, אינני ממליץ לדחות את הנחת המסקנות עד אחרי פסח. משום כך הכינונו טיוטת מסקנות, בה היה שותף ח"אל רום. על כל פנים, לאחר שנשמע את הנציגים אנחנו נקרא את הטיוטה ונתייחס אליה. לאחר מכן ננסח את המסקנות ניסוח סופי ונניח על שולחן הכנסת.

ז. מליון: רבותי, ראש הג"א הצביע על מספר דברים מבחינת סמכויות וחלוקת תפקידים, ואין זו הפעם הראשונה שוועדה נכבדה זו דנה בבעיות המקלטים. ההערות שהשמיע - ואף לנו יש מה להשמיע - הן חוזרות ונשנות.

אני חייב לומר בצער רב, שבדרך כלל, אחרי דיונים מעמיקים ורציניים בוועדת הפנים, אין המשך בענין. כלומר, ההערות שאנחנו מצביעים עליהן, והפתרונות שאנחנו מציעים אותם, אין להם אחר כך שום משמעות. אני לא בא, חס וחלילה, להגיד שיש בזה משום זלזול או אי התחשבות, אלא שיש בעיות אובייקטיביות במדינה, בעיקר בעיות תקציביות, שמגבילות אותם. אמנם נקבע בחוק, בסעיף 10(א) ששר הפנים קובע תקציב הג"א מקומי, ובסעיף 14(ד) נקבע שיש לחייב בעל בית להחזיק מקלט, ובסעיף 14(ו) נאמר כי בעל בית ובעל מפעל חייבים להחזיק את המקלט.

כלומר, שעל רשות מקומית להוציא כספים. חוץ מזה, יש עוד גורמים רבים אחרים שעוסקים בענין זה, ויש להם מימון וענין בהקמת מקלטים, אם זה משרד החינוך בבתי ספר, ואם זה משרד השיכון וגורמים אחרים למיניהם - לכל אחד יש איזה תקציב למקלטים, כך שאין ריכוז של אותו מימון בכלל. זה מקשה לא מעט.

זאת ועוד: מה שאמר ראש הג"א לגבי עלות המקלטים ומימון עלות זו - כאן ברצוני לציין ולומר, כי שום גורם אינו נותן לרשויות המקומיות מימון מלא. אומרים "אתה תוסיף איקס אחוזים". אך הרשויות אינם מסוגלות לגייס את ההשלמה של תוספת זו.

ועוד דבר: אנחנו חייבים להצביע על בעיה חמורה אחרת - הכוונה לתחשיב או לעלות שנקבעים ע"י גורמים אחרים. הם אינם ריאליים. המחיר איננו ריאלי. ואחר כך, הענין של ההשלמה - וזה הדבר העקרי שראש הג"א הצביע על העובדה שניתנים לרשויות כסף, אך הן אינן משתמשות בו. הסיבה לכך היא, שהרשויות לא יכולות לבצע את הדבר.

עתה ברצוני להצביע על מקלטים בבתי פרטיים: נכון הוא שהרשות המקומית אחראית לפיקוח, והאמת היא כי לא נבנה בית מגורים או מפעל שאין בו מקלט. בדרך כלל אין בזה בעיות. אלא הבעיה היא איך להחזיק את המקלטים, ושהם לא ייהפכו למחסנים.

לרשויות המקומיות אין שום אפשרות לפקח על זה ולהשתלט על זה. כדי לפקח, היא צריכה מנגנון עצום. לא רק לפיקוח, אלא להגשת תביעות, לענישה ועוד. מכל מקום, ההיסוס שלנו נעוץ בהכרח שאמנם הציבור, או הרשות המקומית, או המדינה צריכים לדאוג למקלטים באמצעות פקחים ושוטרים ובתי דין ושופטים - לדאוג שהמקלט בבית יהיה חקיין. אני חושב שזה מוגזם. הגורם הממלכתי צריך לדאוג ולחייב להחזיק את המקלט.

אני חושב, שמי שלא מחזיק את המקלט בסדר, צריך להוציא מסקנות. לדעתי, הרשות המקומית חייבת להזהיר, להחריע, לבקר, ללכת מבית לבית, באופן שיטתי, פעמיים בשנה - אני חושב שזה מוגזם. באזעקה הראשונה, אפילו ביום כיפור - הרחובות התמלאו בחפצים שהוצאו ממקלטים.

אנחנו לא יכולים להוציא מליונים של לירות על דבר שלא התבצע. צריכה להיות הסברה, לערוך בקורת, ולא לקבל את השיטתיות הזו שהחוק דורש ומחייב. אנחנו לא יכולים לעמוד בזה. (היו"ר י. תמיר: זו הודעה חמורה מאד)

זו דעתנו לאור המצב. אנחנו לא רוצים להשלות את עצמנו. גם אם ניקח מאות פקחים ומנגנון שלם, לא נוכל לעמוד בזה.

לגבי בתים פרטיים שאין בהם מקלטים, כי הם נבנו לפני הוצאת החוק: רבותי, יש חובה שרשות מקומית תדרוש מבעל בית לבנות מקלט. אם כן, אנחנו דורשים את זה. בדרך כלל, אין לבעלי בתים אלה שום אפשרות לממן את זה כמו הרשות המקומית. אכן ישנם עשירים, אך אינני מדבר עליהם. למעשה, קיימת בעיה נוספת - גם קרקע אין להם. לדוגמה, שכונת התקווה. בשכונת התקווה אין גם קרקע. ואם ניחן הוראה לבעל בית להקים מקלט, והוא איננו מקים, מה נעשה אתו? נחבע אותו לדין? כסף אין.

אנחנו מציעים, שבמקרים כאלה תוקם קרן להלוואות מתוך מטרה לתת אפשרות לממן הקמת מקלטים. להגיד לאדם "עליך לבנות מקלט", בלי אפשרות של מימון - אני חושב שהחוק איננו טוב בענין זה.

א. ישראל:

ההערכה שלנו היא, שכדי לכסות את המקלטים במוסדות החינוך אנחנו צריכים בערך 240 מיליון ל"י. למעשה, אנחנו הזרמנו 5.5 מיליון ל"י ל-16 מקלטים ובנייה בטחונות והחלפת גגות באזורי עימות. זהו המימון ב-1974 מתוך תקציב משרד החינוך; 12 מיליון ל"י - מתוך התקציב הבא ו"פיס", ל-77 מקלטים וכיסוי של שני-שליש של עלות הבנייה; בתקציב 1974 קבלנו 20 מיליון ל"י למוסדות חינוך עבור מקלטים, ול-1975 - עוד 18 מיליון ל"י. סכומים אלה מיועדים להקמת 130 מקלטים.

מצאתי לנכון למסור לכם אינפורמציה זו כדי שנדע מה הצרכים בין התביעות ולאפשרויות שעומדות לרשותנו.

אני רוצה להתייחס לטיוטת המסקנות:

בסעיף 1 יש שינוי מהותי של האחריות במוסדות חינוך. למעשה, היום, מבחינת החוק, משרד הפנים ומשרד החינוך והתרבות הנם האחראים למוסדות החינוך. לפי הצעה זו, נראה שהאחריות עוברת לצה"ל. אכן משרד החינוך מסכים לזה בגלל הבעיות הבטחוניות המיוחדות. אני חושב שגופים אזרחיים אינם יכולים ליטול אחריות כזו. אני מתאר לעצמי שצה"ל יטול את האחריות לסגירת הפער במוסדות הקיימים. כאשר משרד החינוך ידאג, יחד עם הרשויות המקומיות, שלא ימצא מוסד חדש ללא מקלט מתאים.

על כל פנים, משרד החינוך חומך בהצעה זו. אבל לפעמים קורה כך שהג"א, ואולי בצדק, טוען שיש להבטיח את המקלט הראשון שבמוסד חינוכי, ואחר כך להבטיח את המקלט השני. אמנם זה מקלט שני, אך לגבי הרגישות שלנו זה מקלט ראשון, ולדעתנו ראש הג"א לא יכול להבטיח את זה, שכן זה עלול לתקוף אותנו בהיותנו גם בבית ספר וגם בגן, ואילו בגנים חסרים מקלטים.

אם הצעה זו תתקבל ע"י הכנסת וע"י הממשלה, משרד החינוך לא יחזיק תקציבים למקלטים, אלא הם יעברו לצה"ל, והוא יהיה אחראי על זה, כאשר הוא יתאם אתנו, ואנחנו נמסור את האינפורמציה הדרושה ואת סדרי העדיפויות כפי שזה נחוץ, ואנחנו נתרגל בתרגול של בטחון כפי שאנחנו עושים את זה לפי הוראות הג"א. מכל מקום, עקרונית אנחנו תומכים בהצעה.

א. ענבר:
יש מספר שכונות ברמת גן שלא מכוסות כי הן נבנו מזמן. לכן אין קרקע ואין כסף. והרי מפקד הג"א כבר אמר שהעלות של מקלט הגיעה ל-650 ל"י פר-מטר, כאשר למעשה זה בין 2000 ל-2500 ל"י

כאשר אנו תופשים קבלן שהולך לבנות במקום שאין בו קרקע, ואנחנו רוצים לחייב אותו לבנות מתחת לבנין, אז הפרוצדורה לכך - בין שהוא מתחיל לבנות לבין הביצוע - אורכת 8-7 חודשים, ואז זה איננו רלבנטי להיום.

לדעתי, צריך למצוא משהו שאפשר לחייב דרכו קבלן. שיהיה לי הכסף המלא ושתהיה לי הבטחה כיצד תכוסה הוצאה כזו. אני יכול לחייב אותו כאשר העלות היא איכס לירות. יש לי מספר מקרים בהם לא נבנו מקלטים משום שהמחירים מאמירים.

לגבי טיב המקלטים: ישנן ארצות ששם המהנדס אחראי לבנייה, לטיב הבנייה של המקלטים. כלומר, שהביטוח יהיה כפי הנדרש. למעשה, המקלטים שנבנים בבתי פרטיים לא תמיד הם נבנים לפי תקן. צריך לחייב מהנדס הבונה מקלט, להיות אחראי כמו בשב"ה, שוויץ ועוד.

זאת ועוד: יש שכונות דלי אוכלוסין, בהן אולי אפשר לארגן 4 שכנים, שיש להם 4 בתים קטנים, שביניהם יבנו מקלט בשביל עצמם. אבל העלות היא גבוהה, ואי אפשר להוציא מכל שכן סכום של 15 אלף ל"י. אולם, אם תהיה קרן הלוואות, ואנחנו נאמר להם כי מתוך קרן זו ניתן להם הלוואה ל-10 שנים, הרי שכן אני חושב נוכל לכסות את אלה. מכל מקום, אם אנחנו מעונינים בנושא זה, הרי שמוטב שנקים קרן הלוואות.

נ. סומף:
המקלט שבנינו מחתח לרחוב אצ"ל בשכונת התקווה עלה 8 מיליון ל"י, והוא נותן מכסה ל-2000 איש בערך, וההשתתפות של הג"א היתה 1.6 מיליון ל"י. מקלט עולה 1.5 מיליון ל"י. מזה קבלנו קצת יותר מ-500 אלף ל"י. כמובן שהוצאה זו לא מתכסה.

כל מקלט עולה מעל לחצי מיליון ל"י מניין נוכל לכסות את זה? כיום, בנייה של מטר מרובע בתל-אביב עולה 2400-2800 ל"י. ואכן זה מסתכם בכסף רב. מכל מקום, הבעיות של שטח ושל תקציב הן חמורות ביותר.

בתל-אביב ישנם 46 בתי ספר שאין בהם מקלטים. 16 מתוכם אין לגביהם כל אפשרות לבנות בהם מקלטים; עכשיו ישנם 5 מקלטים שנמצאים בבנייה; לגבי 7 - הוגשו תכניות לאישור מוסדות הג"א, וכן אושר תקציב ל-12 נוספים. הטיסוי ל-12 מקלטים אלה יהיה מלא. עכשיו שמעתי שכל מטר בנייה עולה 1500 ל"י. כלומר, אנו נצטרך להוסיף 1000 ל"י לכל מטר בנייה.

א. לוי:

דובר כאן על שכונות מלאי אוכלוסין, ואני רוצה לדבר על סקטור שהוא רב אוכלוסין, שהוא גם דל אמצעים: אצלנו אין בעיה שאנחנו צריכים לבנות מקלטים, למרות שהבעיה הנה חמורה לגבי אחזקת מקלטים. יש לנו כמה עשרות מקלטים שנמצאים במצב תחזוקה גרוע ביותר - הצפת מים ועוד, ואיננו מוצאים כיצד להגבר על בעיה זו. יש כל מיני פטנטים, ואנחנו משתדלים להתגבר על זה.

הבעיה של התחזוקה היא קשה ביותר. אני מדבר על שיכון ציבורי ועל בתים שמועדים לאוכלוסיה דלת אמצעים, עם משפחות מרובות ילדים. אנחנו נדרשים ע"י רשויות מקומיות וגורמים ממסלתיים אחרים לעשות משהו. אכן אנחנו משפצים את הבתים הללו, ועושים כל הדרוש לעשות למקלט. אנחנו מתקינים דלתות חדשות ומנעולים, אבל כעבור שבוע-שבועיים אנחנו מוצאים הכל פרוץ. למעשה, המקלט הוא הפקר.

אין ספק, כאשר המקלט הוא דו-תכליתי זה טוב. אבל אין מטרה שכל מקלט יהפך למועדון, וגם אין צורך בזה. אפשר לומר שהמקלטים הטובים ביותר, או אותם חדרים בטחון שנבנו לתושבי קריית-שמונה ובית-שאן - האנשים משתמשים בהם, וגם נהנים מהם בטחון אלה כי זה הרחבת הדיור.

אנחנו שואלים, אם נקים מקלטים מה יהיה הלאה? נתקין דלתות, מי יחזיק אותן? אין תשובה לבעיה זו. אני לא רואה בהצעת המסקנות משהו שעשוי או אמור לשנות מצב זה. אפשר לקבל דעתו של מר מליון, שאנחנו נבנה, ושהאוכלוסיה שתשתמש בזה תדאג לאחזקתו. חוץ מהבעיה הבטחונית קיימת גם בעיה של היגיינה, נקיזון וכו'. נדמה לי כי באיזו צורה שהיא צריך למצוא כלים חדשים, ולחייב את הדיירים או את נציגויות הבתים להיות אחראים לאחזקת המקלטים בצורה תקינה.

אם אני אומר שהמקלטים נמצאים במצב גרוע, הרי שאפשר לסמוך על כך. שאלה זו נוגעת לתרבות הדיור אשר, לצערנו, היא די נמוכה באותם מקומות שעליהם אני מדבר, שכן חדרים המדרגות מזוהמים, ללא תאורה בחדרי המדרגות ועוד. לזה יש אולי השלכה בטחונית. הכל ישנו שם, אך לא מצליחים לחייב אותם לשלם 14 ל"י, או להחתים אותם על התחייבות כזו לאספקת השמל בחדר המדרגות. אני מדבר על כך כדי להדגיש את דבר השמירה על רכוש שהוא כמעט פרטי, אשר אצלנו הוא ברמה די נמוכה.

אינני מתמצא בנושא עד כדי שאציע להג"א פתרון לעניין זה. או אולי הפתרון הוא שבכל בית שיש בו 24, 26, 32 דירות יהיה אפשר למצוא איש הג"א אחד. הג"א צריכה לחייב איש כזה. כלומר, במקום שיעשה מלואים פעם או פעמיים בשנה, להטיל עליו את הנושא הזה. לדעתי, בלי פתרון מעין זה אינני רואה שמסקנות אלה יביאו לתוצאות הדרושות.

אני חוזר ואומר, שאנחנו - כבעל בית גדול ביותר במדינה - מוכנים להשקעה חד פעמית כדי שבתים אלה יגיעו לאיזה דבר סביר. אולם, השמירה על בתים אלה איננה מחפידנו ואנחנו לא נספג בזה.

היו נסיונות של התקנת מנעולים, ואכן חלקנו מפתוחים לאנשים, אך הסתבר אחר כך שהמפתח נעלם וקשה היה למצואו. לכן אמרנו שלכל המקלטים יהיה אותו סוג של מפתח. כלומר, אם המפתח יהיה טוב לכל המקלטים, אבל החברר טוב, שאם המפתח לא נעלם אז המנכול נעלם.

על כל פנים, המצב די קשה.

ת"אל א. רום:

לגבי המקלטים בבתי הספר: אולי לא שמעתי טוב מה שנאמר פה. אבל אני אומר, שעם כל הקומבינציות של השתתפויות משרד החינוך, הג"א ופיס הוקצבו 30 מיליון לילבניית 153 מקלטים. בשנה שעברה הוחל בהקמת 77 מקלטים. אנחנו, למעשה, עודדנו לבנות מקלטים אלה בבתי הספר משום שבסביבתם לא היו מקלטים. אנחנו גם מיצינו את כל האפשרויות, והמקלטים שנבנים בבתי ספר מיועדים לבתי הספר בלבד.

לגבי בתי עמידר: מנהלי עמידר היו אצלי לפני 3 חדשים, והם רצו שהצבא יפקח על הנקיון. המצב הוא כזה, יש לעמידר בתי מגורים ב-14 רשויות מקומיות, והם משכירים את המגורים האלה לדיירים. דומני כי יש 28 אלף דירות של עמידר בכל הארץ --- (א. לוי: יש גם חברת עמיגור)

כאשר מדובר על 28 אלף דירות מושכרות, הרי עמידר איננו הגוף היחיד שמשכיר דירות בארץ. שאלתי את עמיגור אם יש להם ועדי בית, ואז אמרו לי שלא. פניתי בכל זאת לרשויות מקומיות שאצלן יש דירות של עמיגור, והסברתי להן את המצב. אמרתי להן שהנה נציגי עמיגור מוכנים לשפץ את המקלטים, ואני מבקש שהן יארגנו ועדי הדרכה. לצערי, כל הדברים האלמנטריים ביותר לא נעשו, וגם אינם נעשים.

אני בדעה שאדם שמשכיר דירה - אם זו רשות מקומית ואם זו חברה - חייב לדאוג לדברים אלה.

אינני בא בטענות לאף אחד, אבל אני מציין את העובדה שצריך להיות ברור כי הגישה ההגיונית, שאנשי צבא ואנשי טילואים שנקראים למלואים ולתעסוקה מיוחדת, לא יטפלו באחזקת נכסים שלא שייכים לנו. מבחינה יורידית זה לא נכון לקרוא איש מלואים כדי שיתעסק בניקוי מקלטים. זה לא מוריד מערכו של האיש, אבל זה לא יתכן.

פיקוח על בנייה, זה דבר שונה, כי זה פיקוח בטחוני. פיקוח על נקיון, זה מה שנקרא חינוך ציבורי - זה לא אנחנו.

ועדת הפנים צריכה להמליץ בפני הממשלה על הגדלת תקציב המקלטים, ואני מדבר על מקלטים ציבוריים ועל מקלטים במוסדות חינוך. שחיה הגדלה משמעותית בתקציב לנושא זה. אני ער לזה, והייתי גם שותף בהכנת טיוטת המסקנות הללו, ואני הייתי מציג שלאחר שהוועדה תמליץ על רשות מרכזית אחת, תמליצו גם על טכניקה או שיטת המימון של מקלטים ציבוריים בבתי ספר, וזה משום שההצעה אם תתקבל, הרי היא כוללת את כל הגופים שברשותם להמליץ על דרכי מימון ודברי הביצוע.

שתי הערות נוספות להצעות שיש כאן: בסעיף 3 אני מציג שתכניסו שתי מלים אחרי המלים "בבניית מקלטים" (בשורה שניה) - להוסיף "ציבוריים ובבתי ספר". ובהמשך, אחרי "וממליצה על עיבוד שיטת מימון שתהלוס את הדרישות כיאות" להוסיף "בדחיפות עליונה". לדעתי, כך נכסה את ההערה לגבי המימון.

לדעתי, לגבי בעיית המימון נצטרך לשבת הרבה יותר זמן מאשר עד הפגרה, כי זה דבר מאד מורכב.

זאת ועוד: לדעתי, את הסעיפים 5 ו-6

צריך לאחד, ושיהיו כמו סעיף אחד. אם לא, אז צריך לחזור בסעיף 5 ולדבר על "שלא יבצעו את עבודת בנין המקלטים כמתחייב בחוק", כי קיימת פה אי הבנה ברורה בין מקלט ציבורי למקלט תקני ופרטי. לפעמים דוחפים נושא מסויים כאשר הוא איננו אותו דבר. מכל מקום, מקלט תקני זה מקלט שיוחקן בו וילה או בבית קומות. מקלט תקני זה רכושו של בעל הבית שבנה אותו.

היו"ר י. חמיר:

יש לנו ועדת משנה לעניני מקלטים, והיא קבועה. הואיל ואני אעדר מהארץ במשך שבועיים, אז אני מבקש שח"כ שמיר יקיים ישיבה בירושלים. הגופים השונים שמעונינים להכניס שינויים בהצעת הטיוטה מתבקשים להגיש הצעותיהם למזכיר הוועדה מר ברזני.

הנושא חמור ביותר. ההתבטאויות שהושמעו מטעם צה"ל ושרי המדינה מצביעות על חומרת המצב. אסור שנושא זה יידחה עד לאחר הפגרה. לכן אני מבקש מח"כ שמיר לעשות כל מאמץ עליון כדי שמספנות אלה יונחו ביום ד' בבקר על שולחן הכנסת.

אני מודה לכם.

ב. מטרדי הירקון:

היו"ר י. חמיר:

רבותי, אנחנו פותחים בסעיף מטרדי הירקון ומה שקורה בהקשר לכך.

נתבקשתי ע"י ח"כ קשת להתנצל על היעדרו. הוא נקרא לישיבה דחופה של נשיאות הכנסת. חברת הכנסת הרליץ גם כן תעדר, כי היא יצאה לכנס שמחקיים ברומא.

ועתה, אקרא בפניכם מברק שקבלתי מאליהו שפייזר: "יש להעניק דחיפות מירבית לדיון בנושא הצחנה בירקון אבקשר להביא לדיון בהקדם בעיה חמורה זו. בברכה אליהו שפייזר".

אפתח בכמה משפטים: ב-12 לחודש, בשעה 6 בבקר, קבלתי בביתי בירושלים קריאה טלפונית ממר רבינוביץ מ"מעריב". מסתבר שהוא אחד הדיירים שגרים בסביבת הירקון. הנהר מצחין בצורה בלתי רגילה, והאנשים, הנשים והילדים הקיאו.

אחר כך קבלתי עוד שתי הודעות טלפוניות באותו יום של 12 לחודש, שמעה ממני ועדת הפנים כי החקשרתי עם מנכ"ל משרד הפנים, מר קוברסקי, והוא, תוך 48 שעות כינס את כל הגורמים הנוגעים בדבר לישיבה בחל-אביב, ואז הוחל בטיפול פרקטי כדי לאחוז באמצעים להגנת המטרד הזה.

אני מבין שהוקצב כסף לזה. קראנו גם דיווחים בעתונים על ההתפתחויות של נושא זה. כנראה שהמטרד הוא חמור מאד. שלשום היה בכנסת מר מרום, והוא סיפר לנו על המצב, ובקש לעשות הכל כדי שהגורמים השונים יעשו כמיטב יכולתם על מנת להקל על הצרה שירדה על ערי הסביבה.

אני מבקש להתייחס - א) מבחינת האחריות המשרדית על פי החוק, מי אחראי למה? - אנחנו יודעים שהסבכים האקולוגיים ובעיות הסביבה הם די מעורפלים לגבי האחריות בביצוע.

ב) באיזו מידה הדברים האלה חולקו בין הגורמים השונים? האם יש לגורמים הממשלתיים והרשויות המקומיות איזו שהיא הנחיה לגבי הדרכים שבהם אפשר לנקוט על מנת להביא הקלה בנזשא?

אני חושב שנציב המים יציג את העניין.

בבקשה.

ב. קנטור:

אתחיל מסיכום הדברים של הפעולות לגבי הנושא במצב הירקון: בהמשך למה שדיווח כאן היושב ראש, אני אתחיל מהסיכום שנתקבל במשרדי של מר קוברסקי-מנכ"ל משרד הפנים, והפעילות שצריכה להיעשות בעקבות הדיון שנתקיים במשרדו:

הואיל והמטרדים של הירקון אינם באים מידי שמים, אלא מידי אדם, והישוב המרוכז שסוכן סביב הירקון סובל מכך. אזור ההתנקזות של הירקון הוא רחב, אבל התורמים העיקריים לזיהום הירקון מאוגדים באיגוד ערים גוש דן לביוב. זהו גוף שמטרתו לטפל בביוב כאיגוד המאסף את כל היוב, והוא מוליך אותו למכון הטיהור.

מעורבים בזה כמה וכמה משרדים: משרד הפנים - בתוקף החוקים המסורים בידיו; משרד הבריאות וגם נציבות המים - ושוב, בתוקף החוקים שבידיו, על מנת לפשט ולאפשר את הטיפול הנכון בנושא זה.

בפעולה זו סוכם שיש צורך בגוף אופרטיבי של הרשויות המקומיות, שכן הן גם הגורמות לזיהום זה, והוא צריך לקבל על עצמו את העבודה והפעולה בשטח. סוכם שהגוף המתאים ביותר הוא איגוד ערים לביוב, והוא צריך להתאים את עצמו ולהרחיב את פעולותיו, ולפעול בחוץ הרשויות אם הן חורגות. כלומר, למנוע מפגעי ביוב. כמו כן, לפעול למניעת מטרדים נוספים הבאים מהרשויות שאינן כלולות בתחום האיגוד.

כמובן שהאיגוד אינו יכול לעשות את זה. לצורך פעולה זו הוא חייב להסתייע בכוח נוסף. מכל מקום, אנחנו סיכמנו שמשרדי הממשלה הנוגעים בדבר ידאגו לכך שיהיה יפוי כוח מלא לפעילות כזו של האיגוד, והאיגוד התארגן די מהר לעניין זה. משרד הפנים אמנם הקציב תקציב מיוחד - חצי מליון ל"י - לעניין זה. אבל מדובר פה גם על פעולות חירום וגם על הצורך לפעולות תכנוניות לטווח בינוני וארוך.

כולנו - שלושת משרדי הממשלה הנוגעים בדבר, בין שהדבר אמור מבחינה משפטית ובין שהדבר אמור מבחינה ארגונית - התארגנו לזה, ואני מציע שמר שפייזר ידווח כאן על ההתארגנות ומה צפוי לתקופה הקרובה.

ג. שפייזר:

ראשית, שלחתי מברק, וגם שוחחתי טלפונית עם יושב ראש הוועדה, משום שמחיתי על כך שנשיאות הכנסת לא נתנה את הדחיפות לכך, וראיתי בזה פגם לרגישות הציבורית לגבי נושא ראשון במעלה.

אני יודע שפתרונות בכנסת אינם מושגים בנושאים מעין אלה. לכן שוחחתי בטלפון, ולכן הברקתי לך, אדוני היושב ראש.

מכל מקום, נושא זה איננו חדש בכלל לא לוועדת הפנים ולא לנו. אני יכול לומר שמ-1971 התרענו, פנינו ובקשנו ליצור כלים לטיפול בירקון. ב-7.4.71 פנינו למנכ"ל משרד הפנים ולשרים הנוגעים בדבר, הן מטעם עיריית תל-אביב והן מטעם האיגוד, והצענו הצעות עם ההרעה הצפויה במצב, ומה לעשות כדי לשפר את המצב לפי הפיסתנו במעלה הירקון ובמעלה איילון.

הצענו תכנית אופרטיבית שחשבנו אותה לברת ביצוע, שהממשלה צריכה לבצע את הפרוייקט. וכן לחייב את עשרות הישובים שבמעלה איילון והירקון לטפל בשטחים. לצערנו, פניות אלה לא נשאו פרי. הדבר נדון בוועדת המנכ"לים בשנת 1971 ובשנת 1972, והוא גם נדון בוועדת השרים הנוגעים בדבר. ההצעות שהצענו אז לא יצאו לפועל, והם נגנזו.

לדעתנו, ועדת הפנים צריכה לזרז את הטיפול ולקבוע דפוסים על מנת לבצע את הפעולות, משום שמשנה לשנה הדבר הזה הולך ורע. אני לא חי על יד הירקון, ואני לא אוכל לתאר את הסבל של התושבים שם. מכל מקום, איגוד ערים דן בבקשת משרד הפנים, ונציב המים נאות מחוץ לפעולותיו ומחוץ לגדר יכולתו ליטול על עצמו את פעולות החירום הנחוצות על מנת לשפר את המצב. לצורך זה מונחה ועדת מומחים שהיא מייצגת לאיגוד מה לעשות, והיא מורכבת ממשרד הבריאות, מהנדסי איגוד ערים דן, מאנשי נציבות המים ועוד. פורום זה מונה 7 איש, והוא קבע מה עלינו לעשות. את התכנית שנתן לנו, ביצענו.

התכנית הורתה, סכירה ועצירה של מקומות שפכים הרסניים ע"י קרית המלאכה - 500 מטר מעבר גשר גהה, ע"י האינדוסטרי, שאיבה לצנורות האיגוד, ויזרים מים בסביבה כאמצעי חירום; שבירת צנורות וטיפול כימי באגנים שנסכרו בעיקר בירקון, ע"י סיד וע"י חימצון מי הירקון.

כבר דובר בישיבות רבות, כי הירקון למעשה הוא תעלת ביוב שהשפכים שבה טובים יותר מאשר השפכים בחולון.

קיימת בעיה של שפכים תעשייתיים ואחרים. אנחנו יודעים את הכמויות שמוזרמות מאפיק הירקון, החל מכפר-סבא, דרך ראש העין, הוד השרון, רמת השרון ועוד מקומות שנמצאים שם. אנחנו יודעים את הערך הרעיל בכל סוגי השפכים, אשר רוב רובם אינו עובר על התקן הסביר. אנחנו יודעים מה צריך לעשות לטווח ארוך על מנת לטפל בעניין. כל האמצעים שלנו היו אמצעים יומיים.

בלילה הודיע לי אחד מהמהנדסים שלנו שהמצב הוטב כמעט יחסית. גם מהנדסי משרד הבריאות בדעה שהמצב הוטב קמעה.

אנחנו נערכים למצב נוסף, ואחר כך יהיה צורך להחליט על סמכויות, ואנחנו מכינים תכנית עם אלטרנטיבות עם פתרון הבעיה, וזה יהיה לקראת הסתיו הקרוב ולקראת השנים הבאות. כאשר נגיש את התכנית עם האלטרנטיבות, המוסדות הממלכתיים צריכים להחליט כיצד לטפל בעניין. יש כאלה הגורסים שצריך להקים רשות מיוחדת שתטפל בנושא, עם סמכויות, ושהיו לה גם אמצעים כספיים וכו'. מכל מקום, יהיה צריך לקבוע בדחיפות ולהכריע מי הפורום כדי לפעול כחוק. קידוע, יש ערבוב תחומים בטיפולים. נדדנו ממשרד למשרד. יש משרד פנים, משרד בריאות, משרד חקלאות ועוד גורמים שעוסקים בנושא איכות הסביבה, ולכל אחד מהם יש סמכויות מסוימות שיכול להפעיל אותן כרצונן כאמצעי חירום. למעשה, כל הגורמים יחד היו מוכנים להעניק הכל. זאת אומרת, לא נחסך דבר. הם היו מוכנים למסור את הסמכויות לאגוד ערים.

אני רוצה לומר שאנחנו לא ערוכים לטיפול הבעיה לטווח ארוך. אין לנו את כוח האדם המקצועי והארגוני לביצוע משימות אלה. כל האנשים שעסקו בעניין, הן מטעם נציבות המים, הן מטעם משרד הבריאות והן מטעם העיריות, שזהו תפקידו - כולם נתנו את מלוא פעילות מרגע שהבעיה התעוררה.

ישראל קנטור: נאמר כי המצב בשטח הוא ממש ללא נשוא. מה שאתם קוראים בעתונות זה אפס קצהו של הדבר. אתם לא יכולים לתאר עד כמה המצב חמור. יש הרבה מאד מהתושבים שמוכנים לעזוב את מקום מגוריהם, כי הילדים, והם עצמם, סובלים מהקאות, מסחרחורת, וכמעט אי אפשר לנשום, שכן הכל סוגרים, החלונות והדלתות. המצב הוא מעבר לקריטי, וכל תיאור אינו מספיק. בית ספר "אוהל-שם" אינו רחוק מהירקון, התלמידים שם סובלים מאד. גם הגננות שבגני הילדים, קצרה ידם מהושיע. הילדים מקיאים שם. אני מסופק מאד אם הממחטות מונעות את ההשפעה של הרעלים. אינני יודע אם בושם עוזר.

ישראל קנטור:

החושבים התארגנו עכשיו משום שהמצב הוא ללא נשוא. הוכיחו בתדהמה משום שאף גורם אינו יודע שהאחריות מוטלת עליו. התקשרתי עם פרופ' פדה אליו הביתה. והוא אמר לי: "מה אתה רוצה מאתנו, שאנחנו נורה לרשויות מה לעשות? מה אנחנו יכולים לעשות?" אמרתי לו שקיימים חוקים מפורשים שמטילים עליהם חובה סטטוטורית וכו'. החשובה היתה כי הם קיימו ישיבה, וכי הם דנו בדבר כדי למצוא מה לעשות.

קראתי העתונים שב-14 לחודש התקיימה ישיבה אצל מנכ"ל משרד הפנים, ובלשכת משרד הבריאות נאספו כל הגורמים הנוגעים בדבר. הדבר היפה ביותר שקראתי במודעות היה, שראשי הנהלת משרד הבריאות ימנו צוותים כדי למצוא את המטרדים. טוב, נאמר כי הדבר ידוע משנת 1971. רק עכשיו משרד הבריאות אוסף חומר ושולח מומחים לראות מה מקורות המפגע.

שלחתי 15 פניות דרך ראשי המועצות המקומיות, ומאף אחד מהם לא מצא לנכון לענות לי, לא רק בכתב וגם לא בטלפון. ולא לומר לי: "אל תדאגו, אנחנו באים. זה בסדר. אנחנו עושים כל מאמץ". (מנחם קנטור: לא היתה כתובת. כתוב היה "ועד צבורי")

המועצות המקומיות, וכך נציב המים לא שלחו לי אפילו רמז של תשובה, וגם לא פניה טלפונית.

הקוריוס היפה ביותר הוא, שקבלתי מבא כוח חברת יכין מכתב שבו הוא מודיע לי כי הוא מזרים לצינור בשטח. "מי הביוב של המפעל מופץ מהם ריח הדריים (מצטט)... וכו'".

אני חושב שהחשובה הזו היא מאליפה ופוגעת. ועוד ברצוני לומר, כי אני לא חושב שצריך לפשפש יותר מדי בחוקים כדי לראות שהמצב בו נמצאים האזרחים, ושבו כל הרשויות מטילות את האחריות אחת על השנייה. זה מצב בלתי נסבל, שכן כולן אומרות "אני לא אחראית, אלא זה וזה אחראי". שום דבר לא נעשה.

בסעיף 3 של חוק למניעת מטרדים כתוב:
(מצטט)

וסעיף 9 של אותו חוק מתנה מתן רשיונות למפעלים. כלומר, מתן הרשיון למפעלים מותנה בכך, ושר הבריאות יוכל לפנות למפעלים ולומר להם שמרגע זה לא יוכלו להמשיך לפעול.

רשות שמורות הטבע נתנה לשני מומחים לערוך מחקר, והמחקר הזה נמצא בידי אברהם יפה. מחקר זה מונה את כל המפעלים ואת כל המפגעים והמטרדים. לכן לא צריך לשלוח משלחות. יש כבר מחקר כזה, ולפי החוק יש לפנות מיד אל כל הרשויות שמזרימות את הביוב ולהפסיק מיד את זרימת השפכים, כי מתן רשיון מותנה בכך.

סעיף 53 של חוק רשויות מקומיות (ביוב)

קובע: (מצטט)

יש גם פקודת העיריות. ואילו החוק הפלילי עצמו קובע שיש חובה סטטוטורית ברורה, להפעיל את סמכותם לפי החוק ולהפסיק את הצחנה לירקון. חלה חובה גם על נציב המים לפי חוק המים. יש לראות שמקורות המים לא יגרמולצחנה.

רק הבוקר היתה לי פגישה עם ראש עיריית כפר סבא, ואמרתי לו משהו בעניין זה. אמר לי: "אנחנו, צחנה? הרי אנחנו לא מזרימים...". אני חושב שזו תשובה השגורה בפי כל הגורמים.

מכל מקום, המצב היום הוא כזה שאזרחים שרויים במצב קשה, והצחנה עוד קיימת. אני חושב שצריך לצאת מיד, ללא טענות ומענות, ולפעול מיד בעניין זה. אנחנו מבקשים לעשות הכל כדי לחסל את הצחנה עכשיו, ולא להשתהות יותר. יש לפתור אחת ולתמיד בעיה זו כדי שהירקון יהיה יפה, כפי שיאות לאזור יפה זה. יש להתחשב גם במאות אלפי התיירים שבאים לכאן.

היו"ר י. תמיר:
מסקנה (ה) להצעה לסדר היום של ח"כ דניאל לוי בענין הזרמת ביובים לנחל שורק דרך השפלה, ואפילו לשטחי ירושלים, אומרת: "הוועדה סבורה שעל משרד הבריאות להרחיב ולהעמיק תכניות המחקר בנושא של הזרמת מי שפכין ומי קולחים לנחלים על מנת ללמוד ביסודיות את האפקטים הסביבתיים הנגרמים כתוצאה מפעולות אלו".
זה מתוך מסקנות שנתקבלו לפני שנתיים.

מר הפטמן:
אנחנו לא פועלים לפי שיטת כיבוי שריפות, למרות שאנחנו אמנם מכבים שריפות.
להוציא לפועל תכנית פיתוח ביוב בערים שונות, זה תהליך שלוקח מספר שנים. לאחרונה, העמיד הבנק העולמי דרישה גדולה מאד, וזה מה שעיכב את התנאים.

אינני אומר שכתוצאה של קלקול צנור קרה מה שקרה בירקון. לתקלות כאלה אפשר לצפות מכל רשת מסודרת, כך שלא היו מקרים דומים בעבר כפי שקרה הפעם. הפעם זה קרה אסון שנגרם ע"י אדם. על כל פנים, לא היו מקרים כאלה בעבר.

הייתי מחלק את הפלג של הירקון עצמו ואת הוואדי של איילון. החלק המערבי של הירקון תרם תרומה למצב שנוצר בתל-אביב. אבל יש להבדיל בין מפעלים ובין רשויות מקומיות.

מה שקרה הפעם הוא, שמישהו הזרים מי פסולת תעשייתיים של חריפות מאד "טוקסית!" זה לא כך שמשרד הבריאות לא גילה את הדבר, אלא ברגע שזה זורם לנחל, אי אפשר למצוא מי הוא האשם. הזרמת כזו נעשית באופן חד פעמי בוואדי, ואנחנו מודעים באזור שלנו לאחר שבוע ימים אחרי שזה קורה. הריחות החלו לעלות ב-23 בפברואר, ואנחנו חשבנו שזה בגלל תיקון, ואחר כך בא הגשם וחשבנו שהכל יתנדף. אבל זה לא הלך. לאחר מכן אמרו כי התפוצץ צנור בפתח-תקוה, ולכן זרמו משם מי התעשייה, ואז נעשו פעולות שהמפעלים לא יעבדו.

כמו כן ננקט צעד של ניקוי בריכות רמת השרון. כך שהוטעינו במחקר שלנו מי גרם לנושא זה אם פתח-תקוה ואם רמת השרון, או שניהם ביחד. מכל מקום, לא היה מישהו אחר שהזרים פסולת כזו.

החומר שנכנס לירקון הוא בחוזק רציני, והוא איננו מתפרק באופן ביולוגי. לכן אני קורא לזה אסון טבע, שכן הוא עשיר בגפריט. זה יכול להיות גם בורסקאות. החומר שנמצא במפעלים הוא קשה. אנחנו מנסים לעשות טרנספוזיה, להוציא את המים שעומדים ולהחליפם במים טריים. בנינו כמה סכרים למטרה זו.

בקשר למצב באיילון: כאן המצב הוא אחר. מפעלי איילות נתפסים ע"י סכר במקום מסויים בתל-אביב, והם מוזרמים בצנור של אגוד ערים דן. כאשר הוא נפרץ, הוא זורם למי הירקון, כך שהתקלות שקורות הן ע"י הערים.

הפעם קרה כך שבבת אחת באו מים ממקור לא מוגדר. היה גשם, והסכר של הירקון נפרץ. אכן יש תכנון לגבי כל האזור של איילון. נעשו תכניות, והן הוגשו לבנק העולמי לצורך מימון. המים שיוזרמו לאיילון, חלק ממנו יופנה לאגוד ערים דן כאשר האיכות שלו לא תהיה רעה.

לדעתי, צריך להקים גוף שישמור על הירקון. זה איננו דומה לאיילון שעובר בשטחים מיושבים. השמירה על הירקון היא יותר חשובה, ומן ההכרח שיוקם גוף מתאים לשמירה עליו. השאלה שהתעוררה בענין זה היתה, שאם מעבירים את הסמכות לאיגוד ערים דן, אז צריך להרחיב את פעולות ולתת לו סמכויות חוקיות וסמכויות אחרות שיוכל לפעול ולבצע.

אם מישהו חושב שצריך להעשיר את המידע
בשטח זה, אני מוכן שבמהות המכסימלית

א. שפייזר:

להחמוד עם הבעיה.

מ. פליישר:

היה פעם נחל, והיום איננו עוד.
אני בקושי מוכן להגדיר אותו ב"Stream"

אנחנו מדברים על נחל שהזדהם.
האמת היא, שזה "Stream" שהיה חמיד מזוהם. קרה משהו שעכשיו זה
עלה מעל ומעבר, וזה הקש ששבר את גב הגמל.

בקרתי במספר לילות שם, והמצב באמת היה
ללא נשוא. המצב קשה מאד. הבעיה היא שכולנו מתחילים לדבר עכשיו על
זה. שמעתי את מר שפייזר שדיבר על מעלה הירקון ומעלה איילון, כאילו
שבמורד הירקון ובמורד איילון המצב שפיר.

על כל פנים, הבעיה החלה בכך שבליה
הראשון כולם התרוצצו והשקיעו מאמצים. כל אחד שלח שליחים, אם זה
רמת-גן ששלחה לפתח-תקוה, ואם פתח-תקוה שלחה לכפר-סבא ולקלקיליה.
ועוד. והדיווחים היו ממומחים גדולים ביותר עד כדי כך שיכולים לתאר
את המצב הפיסי הזה. אחד הדיווחים אמר שכפר-סבא מזרימה, אך כפר
סבא שלחה מומחה שאמר "לא דובים ולא יער". אני חוזר ואומר, שהושקע
מאמץ לאתר את המקום, וכל אחד הלך לחפש אצל שכנו.

במעלה הירקון ישנה קלקליה והיא גם כן
מזרימה, ועל כך יש לנו מושא ומתן עם הממשל הצבאי.

המצב איננו סביר ואף לא סביל, וצריך
לפתור את הבעיה הזו. לכפר-סבא יש מתקני טיהור לא טובים. אנחנו
עכשיו דנים בפרוייקט ארצי לשכלול הנושא הזה. מעבירים חמרי חמצון,
שהם לא יכולים לגרום לתקלות.

לגבי ראש העין: אתמול בבוקר הייתי שם,
וראיתי את המים הקולחים שם. יש שם חומר אורגני, ולא זה.

אחר כך, מורדות הירקון. כפר סבא ורמתיים
ומגדיאל נמצאים במתקן אחד. לכפר סבא יש בריכת עיגון. עובדה שהיא
פועלת היום. אחר כך, רמת השרון שהזרימה בזמן מסויים שפכים גלמיים
בעונת החורף, ומיד תפשו אותם.

במעלה איילון יש לנו מספר ישובים רב.
רמלה-לוד יש להם מתקנים עם בריכות חמצון. גם בצריפין יש מתקן.
אחר כך שדה תעופה לוד, יהוד, אור יהודה והשפכים הגלמיים ברמת גן.
אחרי כן באה חולון עם השפכים שלה, והמוצררה בתל-אביב. יש פה
קומפלקס של זרימות, שבחלקן הם שפכים.

הפתרון של כל אלה נמצא עכשיו במסגרת
הפרוייקט הארצי לביוב עם הקצבה מהבנק העולמי, והולכים לפתור את זה.

אם חושבים שנושא זה יכולים לפתור, בין יום
ללילה, הרי טועים. אני הנני מהנדס, ואני לא יכול לפתור את זה כך.
מר הפטמן אמר שיש בזה סיכור כדי להקטין את הזרימה של מי איילון.
אכן יש מספר מקומות כאלה. זה נעשה מדי שנה בשנה כדי להקטין את המצב.
לפי מיטב המידע שלי, המצב הזה שקרה בירקון השנה הוא מיוחד, יוצא מן
הכלל, ויקח לנו זמן כדי לאתר אותו, משום ששם יש הרבה מאד זרמים.
לא ניתן להעמיד שוטר על יד כל מי שמזרים שם. אבל אנחנו נקטנו בשיטה
שאני חושב אותה כטובה. אגוד ערים גוש דן גישיבה הראשונה שהיתה אמרו
"תהיו המבצעים. כסף יש, ולכן ניתן לזה פריוריטי לטיפול בבעיות."
אכן זה ניתן, ובצדק, וזה לאור הסבל של התושבים. ניתן, לפי מיטב
המידע שיש בארץ ובספרות, לטפל בנחל הזה, בטיפול כימי, בכדי להקטין
את המטרד עד כדי מינימום. זה אכן לא הסיר את המטרד, אבל של הקטינו.
כיום המטרד הוא קטן בהרבה.

היתה פעולה שניה שנעשתה לגבי סכרור

לעצירת המים.

זאת ועוד: ברגע שהודע והוכח לנו
שקו המים של מפעלים בפתח-תקוה וקריה-אריה החמוטט, מיד הוציא
באותו בוקר ראש עיריית פתח-תקוה, לפי בקשתנו, צווי סגירת המפעלים
לחמשה ימים. הפעם אני מדבר לזכותה של עיריית פתח-תקוה, וכך תוך
5 ימים אלה תוקנו הקווים, והצנרת חזרה לתקנה, ומיד אחר כך
נפתחו שוב המפעלים.

אם כן, נעשו הפעולות האלה כדי להקטין
את סבל התושבים. דבר כזה צריך לקחת זמן. לדעתי, אי אפשר לעשות
יותר לגבי מה שנעשה במסה זו.

בנוגע לשלב ב' של הפעולה, כדי לעשות
הכל באופן יסודי - לדעתי, נושא זה של תכנון הוא נושא למספר שנים,
כי אז צריך גם לקבוע קריטריונים מה עדיף על מה.

תודה רבה. אנו נמשיך בדיון זה
ביום ב' הבא, ובירושלים.

היו"ר י. תמיר:

הישיבה נעולה.

הישיבה ננעלה בשעה 11.15.